

A THONUZOBA-MONDA

(Interpretációs kísérlet Janus Pannonius két sorához)

Írta: SZEGFŰ LÁSZLÓ

1. A magyar rendek V. László halála után — 1458. január 24-én — Hunyadi Mátyást választották meg az ország királyává, ámde „szent István koronájával” nem koronázhatták meg, mert az — közel két évtizede — III. Frigyes birtokában volt. Hosszas alkudozás kezdődött tehát a korona ügyében a két uralkodó között. Bekapcsolódott e diplomáciai küzdelembe Janus PANNONIUS is, aki tanulmányait befejezve, ekkoriban tért haza Itáliából. Epigrammában figyelmezteti Frigyeset, hogy adja vissza koronánkat, mert az az ő nációjára soha nem hozott szerencsét. [1] A vers — egy költői kérdés, s az arra adott „válasz” — valójában történeti példák sora. Ez a felsorolás azáltal válik éles fokozássá, hogy kronológiailag közelít Frigyes felé. Az említett történeti szereplők — szinte kivétel nélkül — vagy erőszakos halállal, vagy gyanús körülmények között haltak meg, [2] s az idézettek közül az első „tanú az ifjúsága virágában megcsalt [ármánnyal rászedett, megkárosított] Imre, akit Istvánnak a kegyes Gizella adott.” Vajon mi indította Janust arra, hogy — kezdve a sort — éppen azt az Imre herceget állítsa elrettentő példaként Frigyes elé, akinek a halála — az utókor számára már — nehezen tisztázható körülmények között történt? Elegendő volt-e ehhez csupán annyi, hogy Imre — a korona várományosa — bajor anyától származott és fiatalon érte szerencsétlenség, vagy talán ismert a költő valami olyan mende-mondát, amely szerint Imre a koronáért való versengés során erőszakos halállal halt volna? Nem tudjuk, legfeljebb találgatásokba bocsátkozhatunk. Az utalás nem kívánja meg szükségszerűen egy monda létét, de ha valószínűsíteni sikerülne, hogy volt ilyen, egyértelműbbé, célratörőbbé válna a költői kép is. Ehhez az első lépés annak tisztázása — a lehetőségek határain belül —, hogy mi is történt voltaképpen Imre herceggel.

2. Amikor István király birodalmában elült a harci zaj, külső támadóit és belső ellenségeit egyaránt térdre kényszerítette, úgy határozott — krónikáink szerint —, hogy a hatalmat átadja fiának, Imre hercegnek, maga pedig visszavonul a politikai élettől. Az ország kormányzásának gondját azonban Imre nem vehette át, korai halála meggátolta ebben. [3] István király legendái — és ezek nyomán krónikáink — nem árulnak el közelebbit halála körülményeiről. [4] Csak annyit tudunk meg belőlük, hogy Imre 1031-ben elköltözött az árnyékvilágból. [5] A szent herceg életrajza még a krónikáknál vagy István legendáinál is szűkszavúbban emlékezik meg haláláról. [6] Legendája sokkal inkább aktuálpolitikai programirat, semmint hiteles életrajz. [7]

Más forrásokból a herceg halála körülményeinek kétféle variációjáról értesülünk. (A két lehetőség nem zárja ki egymást!) A lengyel-magyar krónika írja: „Nemsokára a nemes Imre, Slavonia hercege gyengélkedve nyolc napig bágyadozott; a kilencedik napon, a kilencedik órában kilehelte lelkét, amelyet a szent angyalok osztályrésze szerint maguk közé fogadtak. Felesége pedig, aki sértetlen volt, állandóan

vele maradt, a hetedik napon, vasárnap, elköltözött az úrhoz.” [8] Hasonlóképp vélekedik RANSANUS is leírva, hogy a herceg néhány napi gyengélkedés után halt meg. [9]

Másként tudósít Imre haláláról az Annales Hildesheimenses feljegyzése, amely szerint „Imre, István király fia, a testőrség parancsnoka, [10] vadászaton, *vadkantól* széthasítva siralmas halállal halt meg.” [11] A herceg halálának ezt a lehetőségét már PRAY György elvetette arra hivatkozva, hogy egy aszkétikus életű szenthez nem illik a vadászás. [12] Vélekedését Albert PONCELET megvétőzta, s hitelesnek fogadta el a vadászatról írottakat. [13] Nyomán történészeink általában a hildesheimi adatot tartják hitelesnek. [14] Ezt a tudósítást valószínűsítik lengyel források is, amelyek Imre vadászkaladjainak egyikét megőrizték, természetesen kései — névmagyarozó — elbeszélés formájában. [15] Ha figyelembe vesszük, hogy a nagyvadak (bőlény, vadtulok, farkas, vaddisznó, medve stb.) vadászatának középkori módja mennyire igénybe vette a vadászt, egyaránt próbára téve fizikai teljesítőképességét, ügyességét, lélekjelenlétét, egyáltalán nem csodálkozhatunk azon, hogy ilyen baleset előfordulhatott, hiszen minimális hiba, tévedés is könnyen végzetes következményekkel járhatott.

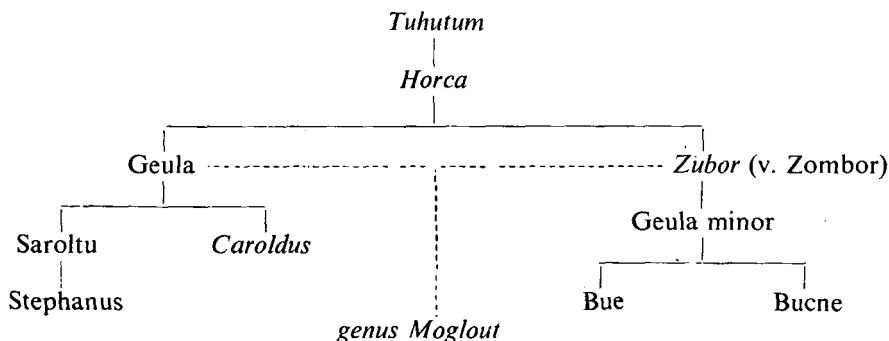
3. Itt azonban mégsem biztos, hogy egyszerű balesetről van szó. A források bizonyos kombinációja más feltételezést is megenged. Szó lehet például szimbolikus magyarázatról is, vagy ami még valószínűbb, csak egy egyszerű műhibáról: arról, hogy a hildesheimi évkönyvek íróját az esetről tudósító — minden bizonnyal magyar származású — hírnök esetleg egy — Imre halálát okozó — személy nevét is latinra fordítva mondta el, s így került lejegyzésre. Ugyanis az I. István-kori eseményeknek van *Vadkan* nevű viselő szereplője. Ez a férfiú az Anonymus Gestájából nyakas pogánynak ismert *Thonuzoba*. [16] Nyelvészeink szófejtése szerint a török eredetű szó magyar megfelelője „disznó-apa”, „vaddisznó-apa”, [17] azaz „vadkan”. Heves, Veszprém, Fejér és Somogy megyében birtokos „Bő” nemzetség feje, s az ebből szétágazó Szalók, Tomaj és Örkény nemzetségek ősapja viselte e nevet. [18]

4. Anonymus megőrizte számunkra Thonuzoba halálának történetét. Elbeszéli, hogy a besenyő törzsfő István szigorú megtorló akciójának esett áldozatul: a király élve eltemettette feleségével együtt. [19] Azt pedig, hogy itt nem valami pogány rítus szerinti temetkezésről lehetett szó, valószínűsíti, hogy P. mester először „*vivos*” jelzővel illette Thonuzobát és nejét, [20] minden bizonnyal azért, mert az általa forrásként felhasznált jokulátor-énekekben a mondat alanya szent István lehetett, Thonuzoba pedig tárgya, s a „*vivos*” jelző — a forrás követéséből adódó lapsus linguae — éppen azt lett volna hivatva bizonyítani, hogy nem a feleség követte élve halott férjét a sírba valamiféle „pogány szokás szerint”, hanem eltemettetésükkor mind a ketten éltek. István tehát büntetésből temettette el őket.

Rejtély azonban, hogy miért temettette el István a vétkes feleségét is. Ajtony megöléséről szólva Anonymus megjegyzi, hogy Csanád a legyőzött főnök várát és *feleségét* kapta jutalmul a királytól, [21] a Gellért-legenda viszont arról tudósít, hogy Becs ispán hasonlóan Ajtony egyik *nejét* vette feleségül. [22] A hagyomány tehát nem tanúskodik annak lehetősége mellett, hogy a feleség is a férj bűnéért lakolt. Ám ilyesmi mégis előfordulhatott: erre Zách Felicián esetéből következtethetünk, akinek családját — sőt egész nemzetségét — kívánta a királyi bosszú (talio) kiirtani. [23] A feleségről ugyan itt sem történik említés, de — ha egyáltalában élt még — értelemszerűen rá is vonatkozik a krónikás utalása. Ha Thonuzoba esetében is ilyesmiről lehet szó, feltételezhető, hogy vétke sem volt kisebb, mint Zách Feliciáné. Büntetése tehát összefüggésbe hozható Imre halálával. [24] A párhuzam természetesen csak félmegoldást kínál, hiszen nem tudjuk mi készíthette Thonuzobát a

királyi család sarja elleni merényletre. Anonymus szerint István azért lépett fel ellene, mert „Thonuzoba in fide vanus, noulit esse Christianus”. [25] Ez írói közhelynek tűnik, hiszen néhány fejezettel előbb szóról-szóra ezzel indokolja a Gyula elleni háborúságot is a szerző, [26] akiről pedig csak körülményeskedve tétélezhető fel, hogy pogány volt. Ámde, ha Thonuzoba vallására nem is ad biztos fogódzót P. mester, egyet mindenképp feltételezhetünk, azt ti., hogy mindkét törzsfő bizonyos pogány-kori jogszokásokhoz ragaszkodott. Gyula problematikájának tárgyalása nem feladatunk. Azt azonban érdemesnek tartjuk a vizsgálatra, hogy Thonuzoba miért, milyen jogi megfontolásból kerülhetett Istvánnal összeütközésbe, hiszen ők még rokoni kapcsolatban sem álltak egymással, nem úgy, mint Gyula vagy Koppány esetében; vagy ha igen, akkor nagyon áttételes lehetett ez a kapcsolat. Lehetőségét azonban így sem szabad kizárni. Egy ilyen rokonság feltételezéséhez Anonymus munkája nyújt némi fogódzót, ha alaposabban szemügyre vesszük a szerző szimbólumrendszerét.

5. A P. mester által kidolgozott szimbólumrendszer vizsgálatára a legalkalmasabbnak látszik az általa említett „genus Moglout”. [27] E nemzetséget a 12–13. századi nemzetségek sorában nem találjuk, éppen ezért KARÁCSONYI János eleve „mesebeszédnek” vagy a szerző önkényének tulajdonítja említését. [28] Nyelvészeink a finnugor eredetű *mag* szóból származtatják e nevet, [29] vagy a szláv *mogyla* (földhányás, halom, domb, tumulus) szóból. [30] A Moglout genus — Anonymus genealogiája szerint — Tuhutumtól származik. Nem érdektelen áttekinteni az egész általa vázolt családfát. [31]

Első pillantásra is látszik, hogy a két fiútestvértől származó nemzetség biológiai anakronizmus, legfeljebb *Horcatól* lehetne eredeztetni e szerint a séma szerint. S ezzel célhoz is értünk: ugyanis, ha összevetjük a krónikák szerint vázolható leszármazás fáblával Anonymusét, két lényeges különbséget figyelhetünk meg. Egyik — számunkra lényegtelenebb — *Zubor* (vagy *Zombor*) szerepeltetése. Erről már KARÁCSONYI János próbálta kimutatni, hogy két nemzetségi hagyomány összefüggésére révén kerülhetett a Gestába, [32] valójában *Gyula minor is Gyula gyermeke*. A másik — számunkra fontosabb — a *Tuhutum—Horca—Moglout* hármas betoldása. Ez, szerintünk, teljes egészében Anonymus leleménye lehet. [33] A *magló* szó a *maglik*, *magzik* ige jelen idejű melléknévi igeneve. A török nyelvekben ugyanakkor van egy *toyum*, *togum*, *tozum*, *toqum* hangalakú szó, jelentése: mag, születés, tojás, spermium, nem, nemzetség stb. [34] Igei megfelelője: *toy-*, *tog-*, *toz-*, *tok-*; jelentése: feljönni, felszínre jönni, magasodni, keletkezni, támadni, születni, szülni, nemzeni, fellépni, kiönteni, kiárasztani, kiömleni stb. [35] Ennek (a közismert hat végződésű — *-dam*, *-dám*, *-dym*, *-dim*, *-dum*, *-düm* [36] — deverbális monemképzővel képzett)

jelen idejű melléknévi igeneve: *toyđum, toytum, togđum, togtum, tozđum, toztum, toqđum, toqtum*; a mássalhangzó-torlódás feloldásával *togodum, togotum, togudum, togutum* stb. — és ez az alak Anonymusi transponálással *tucutum, tugutum, tuhutum* lehetne. [37] Azaz a *magló* szónak feltételezhető egy *tuhutum* alakot mutató török fordítása. Röviden: *Magló = Tuhutum*.

Van emellett a magyarban egy *tuhul, tuhad* ige is, jelentése: feltöltődni, felhalmozódni, torlódni, halomba rakódni, összehordani, egymásra halmozódni stb. [38] Mint fent láttuk, a *moglout* szónak a szlávból való megfejtése is lehet felhalmozódás, domborodás, domb, halom; [39] ennek szinonimája a szlávban a *gorka, horka*. [40] Ha a fenti megfigyelés helytálló, akkor a nyelvészkedő Anonymus egy remekbeszabott hármaskombinációjával állunk szemben. Azt pedig, hogy P. mesternek volt hajlandósága a nyelvészkedésre, s nyelvi kombinációit legalább négy nyelvből (latin, magyar, szláv, török) [41] hozta létre, maga bizonyítja. A helynevekhez fűzött interpretációi is azt igazolják, hogy nemcsak megfejtette azokat, de alkotó módon fel is használta tudását. [42] Ha a fenti feltevés helyesnek bizonyulna, *Tuhutumot, Horcat* is felsorakoztathatnánk a *Laborc, Zobor, Glad* típusú kreációk mellé.

Végezetül azt sem hallgathatjuk el, hogy a *magló* szónak van egy speciális jelentése is ti. *disznó, tenyészszüldő* (bármelyik ivarban). [43] Országosan ismert terminus: a Répce mellett, Veszprém megyében, Palócföldön, Hegyalján stb., mindenütt *szaporításra tenyészített* és éppen ezért nem hizlalt *disznót (emsét)* jelent, [44] sőt Désaknán — disznóra értelmezett — igealakjait is feljegyezték (*maglódik = megfajul, tenyészik; maglódo = megfajuló, tenyésző; maglódotat = tenyész, megfajit*). [45] A *magló* szó *disznót* jelentő értelme feltehetőleg úgy alakult ki, mint a *süldő* szavunké. [46] A *mag* szóból keletkezett személynevek rendkívül gyakoriak a 12—14. században. [47] Közöttük előfordul a *Magló* név is „disznó” értelemben. [48] SZAMOTA értelmezésének helyességét igazolja a tihanyi apátság népeinek 1211-es összeírása is, amelyben a *Moglou* név *Emse, Emus, Moncha* [49] és *Guebe* [50] nevek — valamennyi szolganév — társaságában fordul elő, ezek pedig máig a sertésenyésztés szakkifejezései. És, hogy a kései következtetés visszavetítésének vádját megkíséreljük elhárítani, talán nem lesz hiábavaló Anonymus egy másik — disznóval kapcsolatos — helyének rövid elemzése sem.

6. P. mester buzgón lejegyezi az *Árpád-dinasztia eredethistóriáját* is. Íme szemelvényesen: „... Úgyek... Magog király nemzetségéből való nemes vezére volt Sczithiának, aki feleségül vette Dentü-mogyerben *Önedbelia* vezérnek *Emes* nevű leányát. Ettől fia született, aki az Álmos nevet kapta. Azonban isteni, csodás eset következtében nevezték el Álmosnak, mert teherben levő anyjának álmában isteni látomás jelent meg *Turulmadár* képében, és mintegy reá szállva teherbe ejtette őt ... Mivel tehát: az alvás közben feltűnő képet magyar nyelven Álmosnak mondják, és az ő születését álom jelezte előre, azért hívták őt szintén Álmosnak.” [51]

Kétségtelen, hogy a turultól való származtatás Álmos nemzetségével hozható kapcsolatba. Korábbi keletkezésű lehet Álmos születésétől is, amelyet azonban később az ő személyéhez kapcsolnak. [52] Csakhogy az *Árpád-dinasztia* eredet-históriájában nem *Emese* szerepelt. Ez azonnal kiderül, ha összevetjük Anonymus és a krónikák elbeszélését. Az Álmos-monda nincs meg KÉZAINÁL; s a 14. századi krónika-kompozíció szerzője elhagyja művéből az *Emese* nevet. [53] *Emese* tehát csak Anonymus Gestájában szerepel. Probléma: „disznó”-nak tekinthetjük-e *Emesét* is? Egyes kutatók elsiklanak efelett, mások tagadják ezt, és vannak, akik elfogadják. Kezdetől történtek kísérletek arra is, hogy az *Emese* név jelentését elmoassák, személyét azonosítsák — feltehetőleg az elbeszélés eredetijében szereplő — *Eneth*-tel, Hunor és Magyar mondabeli anyjával. [54] Úgy véljük, hogy a 13. század-

ban, amikor P. mester munkája keletkezett, az *emse* már egyértelműen *disznót*, „*vaddisznó-anyát*” vagy egyszerűen csak „*disznó-anyát*” jelentett. [55] (A krónikabeli Eneth jelentése: szarvasünő.)

Az, hogy a Gestában *Emse* van *Eneth* helyett — véleményünk szerint — Anonymus tudatos elírása. Nehéz választ adni arra, hogy miért pont nála őrződött meg a *Thonuzoba-történet*, miért éppen ő csempészte be a *Moglout genust* nemzetségeink sorába, s miért írta el az Eneth nevet *Emesére*, ha valamiféle céltudatosságot nem látunk e mögött. Nem önfeledten mesélt, tisztában lehetett azzal is, hogy miért mesél. És tudatosan alakította át az ismert mondákat egy nemzetség (vagy talán attól is szélesebb társadalmi csoport [56]) érdekében, és lejegyzett olyanokat is ezek hagyományából, amelyek már-már feledésre voltak ítélve. Ennek a „nemzetségnek” a hagyományában pedig különösen előkelő szerepet kapott a „vaddisznó”. Mi készíthette erre a szerzőt? Talán maga is e „nemzetségből” származott, s a 13. század társadalmi küzdelmeiben támadás érte „ősi nemességüket”, melyet így próbált megvédelmezni (vagy éppen ezúton megszerezni azt). Példa mindenesetre van ilyenre e korból.

7. És nem is akármilyen példa! A 13. század másik „ismeretlen” nemzetsége: a Tátony (Tatun) genus. A krónikák András, Béla és Levente hercegek származásáról így emlékeznek meg: „Egyesek azt állítják, hogy ez a három testvér Vazul herceg fia volt, egy *Tatun nemzetség*beli leánytól, nem igazi házasságból származtak. Bizonyosan hazugság ez és nagyon rosszul beszélnek el. Mert anélkül is nemesek [ti. a Tatun nembeliek]; minthogy ezek [a hercegek] Szár László fiai, aki — mint mondják — Oroszországból vett feleséget, akitől ez a három testvér született.” [57] E történetet KARÁCSONYI János „mendemondának” tarja, s csak annyit vól kiolvasni belőle, hogy a 13. század második felében létezhetett egy „Tátony nevű, csekély hatalmú nemzetség emléke, de hol lakott, kik voltak tagjai? arról forrásaink mélyen hallgatnak.” [58] Egyes történészek hitelesnek tartják a Tátony nemzetségről elmondottakat; GERICS József például a Somogy megyei Tátony községet tartja a nemzetség ősi fészekének. A Tátonyok nemességének szenvedélyes védelmét pedig, — amelyből úgy tűnik, az egykori szerzőt jobban érdekelt a szóban forgó genus kétségbevonatának bizonygatása Vazul ügyétől — fontos bizonyítéknak véli a nemzetség léte mellett. [59] Más feltevés szerint a Tátony (Tatun) szó nem más, mint a „*Catun* név elírása, amely csaknem minden *nomád* török és mongol népnél az uralkodó, a *kagán feleségének a címe*”. [60] GYÖRFFY György ezen a nyomon arra a következtetésre jutott, hogy Vazul a bolgár cár rokonságába házasodott be. [61] Részünkről nehezen képzelhető el, hogy a [nomád] bolgár cár [Sámuel kagán? Gavril-Radomir kagán?] özvegyét [katun?] vette volna el Vazul, leányára vagy nő rokonára viszont aligha gondolhatunk, hiszen a katun a kagán felesége. „A kagánnak azonban nem mindegyik felesége viselte a *katun* címet, hanem legtöbbször *csupán a rangban első*.” [62] Ha valóban *Catun* a szó helyes olvasata — úgy véljük —, a leány talán akkor nyerte el e címet, amikor Vazul neje lett. De ha már a *t* és *c* betűk összezavarásáról beszélünk, azt is számításba kell vennünk, hogy esetleg a szó második *t*-jét kell *c*-nek olvasni: így egy *tacun* alakkal kell számolnunk. A Képes Krónikában — véleményünk szerint — ez az alak elő is fordul. [63] Ez pedig kísértetiesen hasonlít a török *toxum, toqum* (=mag) szóra. Tekintve, hogy a magyar nyelvnek a 13. században még nincs kialakult helyesírása, egy-egy szerző leírásában más és más alakban fordul elő ugyanaz a szó, nem is beszélve arról, ha többen is írnak ugyanarról, — úgy véljük — nincs akadálya annak, hogy a két „ismeretlen genus” azonosítsuk egymással. [64] Ha ez így igaz, akkor a 13. század legkülönösebb nemzetségével van dolgunk. Anonymus fiktív őst kreál számukra *Tuhutum* személyében, ezzel honfoglaló voltukat

[szkítiai eredetüket] kívánja bizonygatni, a krónikák pedig védelmükre kelnek, mondván, hogy nem Vazul ágyasa révén jutottak nemességhez, sőt KÉZAI még azt is hozzáteszi, hogy enélkül is nemesek, mert Szkítiából erednek. [65] Ha pedig a „genus Tacun (Tatun)” és a „genus Moglout” azonos, talán [egy nagyon halovány] fény derülhet arra is, hogy miért keveredett Thonuzoba konfliktusba a királyi családdal.

8. Történészeink — szinte kivétel nélkül — elfogadják, hogy a „turul—ősanya [Eneth] nász” totemisztikus eredetű. [66] Kérdés, hogy ez a módosított mondatváltozat is totemisztikusnak tekinthető-e? Ugyanis a totemisztikus nemzetségeknél a totem neve vagy tabu volt, vagy a nemzetségfő és családja viselte azt. [67] Konkretiláza tehát: *Thonuzobát és Emesét* közeli rokonoknak kell tekintenünk. Mivel Vazul „toteme” a *karvaly*, Thonuzoba nemzetségéé a *vaddiszno*, s a *karvaly—disznó nászából dicső királyok származtak*. [68] Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a Vazul-ág uralomra juttatásában egy „vadkan” segített — úgy tűnik — nincs akadálya annak, hogy az anonymusi elbeszélést az *Árpád-dinasztia Vazul-ága eredetmondájának* tekintsük (I. István korából mintegy visszavetítve a honfoglalás előtti korba). Bár ez a felfogás nagyon tetszetős — a magunk részéről — nem tartjuk valószínűnek, hogy a 11. században Magyarországon totemizmusról szó eshet (hát még Anonymus korában!). Sokkal valószínűbb, hogy egy írói szimbólumrendszerrel kell számolnunk, mint ezt már fent vázoltuk. Ez természetesen semmit sem von le az elmondottak értékéből, hiszen a szerzői tudatosság legalább olyan súllyal eshet a latba egy-egy kapcsolat megítélésénél — ha nem nagyobb —, mint egy gyanús totemisztikus összefüggés. Talán nem fogunk nagyon mellé, ha úgy vélekedünk, hogy ez a totemisztikus burok ál-totemeket rejt: *Vazult és Thonuzoba lányát* (talán *Emesét!*). [69]

Imrét *Vadkan* (aper) ölte meg az annalista szerint, de hogy *Vazulnak* is köze lehetett halálához arra is van (közvetett) forrásunk. BERKOVITS Ilona szakavatott kézzel mutatta be a Képes Krónika szerzője és a minátor politikai állásfoglalása közötti ellentmondásokat. Rávilágít, hogy a festő illusztrációival nem támogatta a krónikás „történelemhamisításait”. Gyakran a szövegtől eltérően mutatja be az eseményeket, és az is megesik, hogy az előadott történetben nem szereplő mozzanatot örökít meg, amelyet más forrásból ismerhetett (pl. szent László halottas szekerének lovak nélkül való megérkezése Váradra). Ilyen — az elbeszéléssel nem egyező tartalmú — a szóban forgó miniatúra is: „Vazul megvakítását is megfesti a miniatör: de hogyan? Nemcsak mint egy kegyetlen cselekedet tényét, hanem egybekapcsolja Imre herceg sírba tételének jelenetével. Egy képen ábrázolja a két eseményt, a súlypontot mintegy Vazul megvakítására helyezve a virtuózan felépített miniatúrán.” [70] A Képes Krónika miniatúráin — azokon, amelyekről nem egy állókép tekint ránk — az egy képbe tömörített jelenetek között nemcsak kronológiai, de oksági összefüggés is megfigyelhető. Úgy gondoljuk, ez alól a szabály alól a Vazul-miniatúra sem kivétel. Ha pedig Imre halála és Vazul megcsönkítése összefügg egymással, illetve a „Vadkan”-nal, elérkeztünk a probléma [egyik lehetséges] megoldásához. [71]

9. Az elmondottak alapján kíséreljük meg rekonstruálni az eseményeket: István Imrét állította a hadsereg élére (dux Ruisorum). Feltételezhető, hogy ebben a minőségében Imre viselte a fővezéri tisztelet a belső ellenségnek számító Ajtony és a külső támadó, II. Konrád ellen viselt háborúban. [72] E két győzelem bizonyíthatta, hogy Imre rátermett hadvezér, s ugyanakkor élvezte a hadsereg bizalmát is. Ekkor István úgy határozott, hogy átadja a hatalmat fiának. Akadályt jelenthetett azonban a hatalom átvételénél, hogy azt az ősi szokásjog alapján Vazul magának követelhetette. Emellett Vazulnak három fiúgyermke is volt, sőt házassága révén komoly katonai

potenciál is állhatott mögötte. [73] Érthető tehát, hogy István [pogány házassága ürügyén [74]] „propter iuvenilem lasciviam” lefogatta, s Nyitra várába záratta. [75]

A Vazul-párt erre összeesküvést szőtt István és Imre meggyilkolására, Vazul kiszabadítására és a hatalom megkaparintására. Az István elleni akció, mint közismert, kudarcba fulladt, [76] viszont Thonuzoba és emberei — talán éppen vadászat közben — meggyilkolták Imre herceget, vagy legalábbis olyan súlyosan megsebesítették, hogy néhány nap alatt „siralmas körülmények között” belehalt sebeibe. A király felülkerekedvén elkeseredésében elrendelte Vazul alkalmatlanná tételét az uralkodásra s a megtorlást Thonuzobával s nemzetségével szemben: élve eltemettette a besenyő főnököt és feleségét.

A nagyobb István-legendá elbeszél a királyról egy „csodás” eseményt. A szentnek egy éjjel kinyilatkoztatta az isten, hogy az erdélyi részeket besenyők fogják megtámadni. Álmból felserkenve futárt küld Gyulafehérvárra, s az embereket erősségekbe gyűjteni. Akkor a besenyők „gyűjtogatással és fosztogatással” mindent elpusztítottak, de a nép — a szent érdemei miatt — megmenekült. [77] A legendás esemény magyarázata — ha egyáltalán megtörtént — a következő: Istvánnak, amikor elrendelte Thonuzobáék könyörtelen likvidálását, számolnia kellett azzal, hogy a besenyők vérbosszút fognak esküdni ellene, hiszen ez a nomád népek körében ekkor még íratlan törvény volt. Felmérve a helyzetet, haderejének jelentős részét küldte a veszélyeztetett területekre, nehogy egy sikeres külső támadás a belső felforgatók malmára hajtsa a vizet. Így lehetett képes arra, hogy a besenyők támadást már Erdélyben lokalizálja és visszaszorítsa.

Vazul gyermekeit talán még a merénylet előtt Lengyelországba menekíthették, ahonnan András és Levente a kunokhoz [szerintünk: besenyőkhöz] mentek, „akik akkor azt forgatták a fejükben, hogy megölik őket azt hívén, hogy országuk kémei; miután egy magyar fogoly végre mégis felismerte őket, attól kezdve igen jól bántak velük”. [78] A kunok [besenyők] tudhatták, hogy Andrásék a magyar király ellenségei, Thonuzoba rokonai [unokái?!], tehát szövetségeseik. A hercegek „magyar hadifoglyokkal” találkoznak a kun [besenyő] táborban, „ellenséges kémeknek” nézik őket támadástól tartva — tehát már egy visszavert kun [besenyő] sereggel állunk szembe. Talán ezzel magyarázható, hogy a hercegek tovább mennek tőlük Kievbe. István kisebb legendája elmondja, hogy a támadás a „római egyház ügyeinek elrendezése után következett be. [79] Mint tudjuk, a marosi püspökség volt az utolsó István által alapított egyházmegye, s ennek megszervezése 1030-ban történt. [80]

A Gellért-legendából tudjuk, hogy szent Imre halála körüli időben a Vazul-párti [81] Gellért a királyi udvarba sietett, hogy egy főbenjáró bűnnel vádolt főúr számára a kegyelmet kieszközölje, közben megállt egy olyan vidéken, amely „disznók élésére alkalmas” [82] volt. Véletlen egybeesés ez, vagy lehet valami magyarázata? Anonymus elbeszéli a Thonuzoba elleni megtorlásról írva, hogy fia Örkény kereszténnyé lett és semmi bántódása sem esett. [83] Ugyanakkor István-törvénybe foglaltatta, hogy „... ha valakiről törvényesen megállapítást nyert, hogy a király halálára vagy a királyság elárulására törekedett, az ilyen halálos ítélet alá essék, javai azonban változatlanul szálljanak át ártatlan gyermekeire, akik bántódás nélkül maradjanak.” [84] Ennek a törvénynek a megalkotásában talán Gellértnek is volt némi szerepe, ha éppen Vazul rokona [sógora?], Örkény érdekében járt el eredményesen a királynál.

Ezzel a kör be is zárul: Imre, István és Gellért szentté avatása után (vagy már azt megelőzően is) a hivatalos ideológia képviselői számára nagyon kellemetlen lehetett e gyilkosság ténye, s minden eszközzel arra törekedtek, hogy eltüntessék még az emlékét is. De Thonuzoba utódai (főképp a Tomaj nemzetség), és népe

(a Moglout—Tacun náció) őrizték Vazul házasságának emlékét még a 13. században is, sőt talán még Janus PANNONIUS is hallhatott erről némi mende-mondát.

10. Konklúzióként elmondhatjuk — ha a fentiek megfelelnek a valóságnak —, Janus tudatosan szőtte bele Imre történetét — egy utalás erejéig — Frigyes császárhoz írott költeményébe, mert a herceg halála valóban elrettenő példa lehetett számára. De ha nem így történt, a remekmű fikarcnyit sem veszít értékéből.

És az interpretáció? A 10—11. század fordulójának történetére olyan kevés adattal rendelkezünk, hogy azok különféle szempontú csoportosítása más és más következtetés levonására ad lehetőséget. [85] Éppen ezért roppant nehéz eldönteni, hogy meddig tart a történeti rekonstrukció, és hol kezdődik az a folyamat, amikor a történész a meglévő adatokból a saját konstrukcióját kezdi építeni. Nem követelhetjük tehát magunknak a „tévedhetetlenség nimbuszát”, megelégszünk azzal, hogy az általunk vázolt THONUZOBA-MONDA egy változat — és mivel minden szentnek maga felé hajlik a keze, számunkra a legvalószínűbb változat — a lehetséges hipotézis-variációk közül. Ha pedig kiderülne az idők folyamán nézetünk tartóhatatlansága, talán vigaszunk lehet a jeles talján közmondás: se non é vero, é ben trovato. [86]

JEGYZETEK

[1] *Janus Pannonius munkái latinul és magyarul.* [Szerk. V. KOVÁCS Sándor], Bp. 1972. 204—205. — A költemény méltatását lásd: HUSZTI József: *Janus Pannonius.* Pécs, 1931. 206. — illetve az általa említett REFORGIATO, Vincenzo: *Gli epigrammi di Giano Pannonio.* Catania, 1896. 13.

[2] A kettő a kortársak képzeletében majdnem azonos értékű volt, hiszen a gyanús körülmények önmagukban is jó táptalaját képezték a burjánzó mende-mondáknak. Legkézenfekvőbb példa erre V. László esete, aki 1457. november 23-án Prágában pestisjárvány áldozata lett. SZERÉMI mégis azt írja, hogy Szilágyi Mihály emberei Tüdőrévnél a Dunába fojtották őt (*Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja, emlékirata Magyarország romlásáról, 1484—1543.* [ed. WENZEL Gusztáv], Pest. 1857. 8—9.). SZERÉMI kéziratának ismeretlen glosszátora — talán VERANCICS Antal (vö.: SZERÉMI György: *A mohácsi vész kora.* [ed. ERDÉLYI László], Szeged, 1941. 10.) — pedig e hamis információt „korrigálva” megjegyzi, hogy „Pogyebrod, a későbbi cseh király, mérgezte meg” V. Lászlót.

[3] SZENTPÉTERY, Emericus: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I—II. Bp. 1937—1938. — a továbbiakban: SRH — az idézett hely: SRH I. 172—173., 319. stb.

[4] SRH II. 391., 428.

[5] Datálására lásd: VARGHA Damján: *Szent Imre problémák.* Bp. 1931. 13—15.

[6] SRH II. 456.

[7] MARCZALI Henrik: *A magyar történet kütfői az Árpádok korában.* Bp. 1880. 25. — BALANYI György: *Szent Imre herceg történeti alakja.* Katholikus Szemle 44(1930). 3. — HORVÁTH János, ifj.: *Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái.* Bp. 1954. 154. — TÓTH Sarolta: *Magyar és lengyel Imre-legendák.* Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica 11(1962). 32. — CSÓKA J. Lajos: *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI—XIV. században.* Bp. 1967. 224—225.

[8] KARÁCSONYI Béla: *Chronica Hungaro-Polonica. Pars I. (Textus cum varietate lectionum.)* Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica 26(1969). 53—54.

[9] RANSANUS, Petrus index 9., 93. mondat. — Ezúton mondok köszönetet KULCSÁR Péternek, amiért volt szíves készülő Ransanus kiadásának kéziratát rendelkezésemre bocsátani.

[10] GYÖRFFY György: *A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig.* Századok 92(1958). 574—577.

[11] GOMBOS, Albinus Franciscus: *Catalogus fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCII.* Bp. 1937—1938. — továbbiakban: *Catalogus* — idézett hely: 141.

[12] PRAY, Georgius: *Dissertationes historico-criticae de sanctis Salamone rege et Emerico duce Hungariae.* Pozsony, 1774. 57.

[13] PONCELET, Albert: *Vita S. Henrici ducis.* Acta Sanctorum Novembris, tom. 2., pars. I. Bruxelles. 1894. 481.

[14] Vö.: KARÁCSONYI János: *Vélemény szent Imre herceg nejről.* Századok 36(1902). 110. — BALANYI: i. m. 4. — MADZSAR Imre: *Szent Imre herceg legendája.* Századok 65(1931). 44. — TÓTH:

i. m. 10. — ELEKES Lajos—LEDERER Emma—SZÉKELY György: *Magyarország története. I. Az őskortól 1526-ig.* Bp. 1965. 68.

[15] KARÁCSONYI János: i. m. 107—110. — DÖMÖTÖR Tekla: *Árpád-házi Imre herceg és a csodaszarvas-monda.* Filológiai Közlöny 4(1958). 317—323. — A forrásokat lásd: *Catalogus* 197—198., 2062., 2669—2670., illetve DÖMÖTÖR: i. m. 318.

[16] SRH I. 116—117.

[17] MELICH János: *Az Árpád-kori bécéző keresztnevek egy csoportjáról.* Magyar Nyelv 3(1907). 167. — GOMBOCZ Zoltán: *Árpád-kori török személyneveink.* Magyar Nyelv 10(1914). 242—243. — PAIS Dezső: *Régi személyneveink jelentésana.* Magyar Nyelv 17(1921). 161. — Uő.: *Ősbő.* Magyar Nyelv 24(1928). 169—175. — KÉPES Géza: *A magyar ősköltészet nyomairól.* Irodalomtörténeti Közlemények 68(1964). 185.

[18] PAIS: *Ősbő* 169—172. — Egyébként a Felső-Tiszavidéken *Karos, Nyirkalász*, illetve *Tiszanána* községek környékén folyt ásatások olyan sírokat is felszínre hoztak a honfoglalás korából, amelyeknek „malaccsont v. disznóagyar” melléklete volt. (Vö. FEHÉR Géza—ÉRY Kinga—KRALOVÁNSZKY Alán: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter.* Bp. 1962. az 532., 762. és 1140. tétel.)

[19] SRH I. 116—117.

[20] SRH I. 117. — A *Vivos* női névként való értelmezésének kritikáját lásd uo. 2. jz.

[21] SRH I. 50.

[22] SRH II. 505.

[23] SRH I. 494—496. — Megjegyzendő, hogy az ilyen megtorlást I. István törvénykezése (vö. ZÁVODSZKY Levente: *A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* Bp. 1904. 46., 153.) — abban az esetben, ha a vonatkozó törvénycikk Thonuzoba büntetése előtt keletkezett — kizárja.

[24] Az sem zárható ki, hogy egy — a régi exogém leányrablás (asszonyrablás) mondai cselekményét Imrére alkalmazó — jokulátor-ének révén került Thonuzoba neje a történetbe.

[25] SRH I. 117.

[26] SRH I. 69. [Geula] in fide esset vanus et noluit esse Christianus.

[27] SRH I. 41.

[28] KARÁCSONYI János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* I—III. Bp. 1900—1901. — a továbbiakban: KARÁCSONYI: *Nemzetségek* — idézett hely: II. 111. — Ebből kiindulva aztán nem is kísérleteztek a Maglód-nem esetleges felkutatásával (vö.: SRH I. 69¹⁵⁻¹⁸, illetve: 291³⁶⁻³⁸).

[29] SRH I. 69. [PAIS]: semen > fecundus (termékeny, szülésre alkalmas); a *mag* jelentésfejlődése: test > termékenyítő szerv > mag [A magyar nyelv történeti—etimológiai szótára. II. Bp. 1970. címszó], ebből a *magzás*: seminis, maturescentia, ejaculatio értelme [SZARVAS Gábor—SIMONYI Zsigmond: *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig.* Bp. 1891. címszó]. (A -d kicsinyítő képzőtől a vizsgálat során eltekintünk.)

[30] MOÓR Elemér: *Szláv eredetű emelkedésnevek alföldi hely- és dülönekben.* Magyar Nyelvőr 61(1932). 16.

[31] SRH I. 41., 69.

[32] KARÁCSONYI: *Nemzetségek* II. 109—114.

[33] MELICH János [A honfoglaláskori Magyarország. Bp. 1929. 217., ill. *Két látszólagos honfoglalás előtti német helynévről.* Magyar Nyelv 27(1931). 224—225.] és PAIS Dezső [A karcha bíró. Körösi Csoma Archivum 2(1926—1932). 357—365., ill. SRH I. 68.] kétségtelenül helyes magyarázata mellett szabadon itt egy másik megoldás lehetőségével próbálkoznom.

[34] VÁMBÉRY Ármin: *Magyar és török—tatár szójegyzék.* Nyelvtudományi Közlemények, 8(1870). 180. — BUDENZ József: *Felelet.* Nyelvtudományi Közlemények 18(1880). 30. — Древнетюркский Словарь, Ленинград, 1969. 572.

[35] VÁMBÉRY Ármin: *A török—tatár nyelvek etymologiai szótára.* Nyelvtudományi Közlemények 13(1877). 435. — NÉMETH Gyula: *Az ősjakut hangtan alapjai.* Nyelvtudományi Közlemények 43(1914). 315. — Древнетюркский Словарь. 570.

[36] GOMBOCZ Zoltán: *Török jövevényszavainkhoz.* Magyar Nyelv 13(1917). 99—100.

[37] Vö. *Tuhtum* SRH I. 61. — a c(=k) és h hangcserére lásd: Bycoriensy SRH I. 59.; Euse > *Heuse > Cuesee SRH I. 97.

[38] LEHR Albert: *Tuhad.* Magyar Nyelv 7(1911). 267—268.

[39] Vö. 30. jz.

[40] Kraszna-Horka stb.

[41] Vö. SRH I. 38., 73., 84. stb.

[42] GYÖRFFY György: *Krónikáink és a magyar őstörténet.* Bp. 1948. 25.

[43] HORN Artur [szerk.]: *Állattenyésztési enciklopédia.* III. Bp. 1963. 17.

[44] KISS Ignác: *Tájszók.* Magyar Nyelvőr 2(1873). — BARTHA József: *A palóc nyelvjárás.* Magyar Nyelvőr 22(1893). 77. — DEMJÉN Kálmán: *Tájszók.* Magyar Nyelvőr 24(1895). 96.

[45] LŐRINCZ Károly: *Désaknai szók.* Magyar Nyelvőr 1(1872). 382.

- [46] MARTINKÓ András: *Süldő*. Magyar Nyelvőr 79(1955). 98—101.
- [47] BERRÁR Jolán: *Női nevek 1400-ig*. Magyar Nyelv 47(1951). 164.
- [48] SZAMOTA István: *Magyar Oklevél-szótár*. Bp. 1902—1906. 605. (Zuchtschwein, Mutter-schwein, Fasel-schwein).
- [49] *Monka*, *mankus* jelentése a Palócföldön *fekete disznó*. Vö: DEMJÉN: i. m. 96.
- [50] ERDÉLYI László: *A tihanyi apátság népeinek 1211. évi összeírása*. Nyelvtudományi Közlemények 34(1904). 405—414.
- [51] SRH I. 38. — A fordítás PAIS Dezső után. (Vö. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. [szerk. GYÖRFFY György]. Bp. 1958. 99.)
- [52] KLANICZAY Tibor: *A régi magyar irodalom*. I. [egyetemi jegyzet]. Bp. 1959. 16—17.
- [53] GYÖRFFY György: *Krónikáink és a magyar őstörténet*. 44—45. Vö.: SRH I. 114., ill. 249—250.
- [54] SEBESTYÉN Gyula: *A magyar honfoglalás mondái*. I—II. Bp. 1904. idézett helyek: I. 60—79. és II. 309. — LÁSZLÓ Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*. Bp. 1967. 57.
- [55] LÁSZLÓ Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Bp. 1944. 246.
- [56] Vö.: NÉMETH Gyula: *Maklár*. Magyar Nyelv 27(1931). 145—147. — RÁSONYI László: *Makut = Maklár*. Magyar Nyelv 37(1941). 116—118. — LIGETI Lajos: *A magyar nép mongolkori nevei*. Magyar Nyelv 60(1964). 385—404.
- [57] SRH I. 344. — GERICS József fordítása [*A Tátony nemzetségről*. Történelmi Szemle 9(1966). 3.].
- [58] KARÁCSONYI: *Nemzetségek* III/1. 79—80.
- [59] GERICS: i. m. — uő.: *Quaedam puella de genere Tatonum*. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, Sectio Historica 9(1967). 3—30. — Uő.: *Krónikáink néhány genealogiai vonatkozásáról*. Irodalomtörténeti Közlemények 71(1967). 583—598.
- [60] GYÖRFFY György: *Török női méltóságnév a magyar kútfőkben*. Magyar Nyelv 49(1953). 109. (Vö.: „A kódexírásban mind a minuscula, mind a maiuscula T és C írásmódja annyira hasonlít, hogy már a középkorban állandó tévesztés tárgya volt.” uo. 110.)
- [61] GYÖRFFY György: *Egy krónikahely magyarázatához*. Történelmi Szemle 9(1966). 34.
- [62] GYÖRFFY: *Török női méltóságnév a magyar kútfőkben*. 111. — kiemelések tölem! Sz. L.
- [63] Vö.: *Képes Krónika*. Bp. 1964. Magyar Helikon. I. (facs.) 30° old., 2. col., 6. sor. *tacun*; 8. sor: *tatum*.
- [64] Lásd a 34. jz.-t. A *tocum* és *tacun* szavak összekapcsolásának hangtani problémái áthidalhatók: *a = o* vö. SRH I. 54—55. Komárom = Camaro [abl.], Camorum [gen.]; a nazálisok bizonytalanságára *m = n* vö. SRH I. 75. Bumger; uo. 76. Buger; uo. 72. Bungerec stb. vagy az Ajtony név Ohtum alakja (uo. 50.).
- [65] SRH I. 178.
- [66] NAGY Gyula: *A turulról*. Turul 1(1883). 29—33. — THURY József: *A turul madár*. Turul 4(1886). 124—126. — SOMLYÓDY István: *Turulmadár: darumadár*. Szeged, 1914. — RÓHEIM Géza: *A kazár nagyfejedelem és a turulmonda*. Ethnographia 27(1917). 81—88. — LÁSZLÓ: *A honfoglaló magyar nép élete*. 244. — GYÖRFFY: *Krónikáink és a magyar őstörténet*. 39—43. — PAIS Dezső: *Turul*. Magyar Nyelv 45(1949). 38. — GYÖRFFY: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről*. Bp. 1959. 3—4., 115. — LÁSZLÓ: *Hunor és Magyar nyomában*. 53—57. — MÁLYUSZ Elemér: *A Thuróczy-krónika és forrásai*. Bp. 1967. 17. — KRISTÓ Gyula: *Ősi epikánk és az Árpád-kori íráshagyomány*. Ethnographia 81(1970). 117. — Nem tartja totemisztikusnak: SCHENK Jakab: *Magyar solymászmadárnevek*. Aquila 42—45 (1935—1938). 267—409. — A Bibliából próbálja magyarázni: CSÓKA: i. m. 382—383.
- [67] GOMBOCZ: *Árpád-kori török személyneveink*. 245—246.
- [68] SRH I. 38.
- [69] Az Emse általában olyan nőivarú sertést jelent, amelynek még nem voltak malacai. Jelképesen tehát nevezhető így egy házasságra érett leánygyermek. (Vö. 43. jz.)
- [70] BERKOVITS Ilona: *A magyar feudális társadalom tükröződése a Képes Krónikában*. Századok 87(1953). 72—107. különösen: 85.
- [71] Thonuzoba orgyilkosságára utalhat — negatív bizonyítékként —, hogy a 13. század végéig a Tomaj nemzetségben éppúgy nem találkozunk a Thonyz névvel, mint ahogy az Abák sem használják ez ideig a baljós emlékü Sámuel nevet. Ekkor azonban mindkét nemnél feltűnik — talán aktuálpolitikai megfontolásokból — az István-kori ősi neve; a Tomajoknál pl. *Thonyz*, *Thanyz* alakban (PAULER Gyula—SZILÁGYI Sándor: *A magyar honfoglalás kútfői*. Bp. 1900. 463.). Hasonlóképp nem szerepel a magyar nemzetségi címerek között sem olyan, amely vaddisznót ábrázolna. (Vö.: CSOMA József: *Magyar nemzetségi címerek*. Bp. 1904.). Feltehetőleg tilos volt e címerkép viselése, s ez magyarázza, hogy a Tomajok később griffet ábrázoló címert viselnek.
- [72] SZEFGY László: *Az Ajtony-monda*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica 40(1972). 19—20. — Imre hadvezérsége mellett szól, hogy a helyébe állított Pétert „*dux exercitus regis*” címmel illetik. (SRH II. 392.)

[73] Ha helytálló PAIS Dezső azon feltevése, hogy *Thonuzoba* azonos *Ősbō* (*Usubuu*)-vel, akkor ennek a hatalomnak a meglétét erősíti Ibn FADLAN, aki szerint a kazár *Kagan b.h* (buu) a Nagy Kagán első helyettese, ő vezeti a sereget, ő igazgatja az államügyeket, előtte hódolnak a leigázott népek királyai, rangban megelőzi a gyulát is (*A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. 61.).

[74] GERICS: *A Tátony népméltóságáról*. 7—19.

[75] SRH I. 320.

[76] SRH II. 399.

[77] SRH II. 399.

[78] SRH I. 177.

[79] SRH II. 397.

[80] SRH I. 125.

[81] SZEGFÜ László: *La missione politica ed ideologica di San Gerardo in Ungheria. Venezia e Ungheria nel Rinascimento* [a cura di Vittore BRANCA], Firenze, 1973. Leo S. Olschki. 32—36.

[82] SRH II. 497.

[83] SRH I. 117.

[84] ZÁVODSZKY: i. m. 46., 153.

[85] Lásd pl. Géza fejedelem házasságáról vagy pénzveréséről folyó vitákat, a helynevek forrásértéke körüli polémiákat, Ajtony leverésének kérdését, az ideológiai harc értékelését vagy a dukátus problematikáját... és még sorolhatnánk.

[86] E munka némileg módosított és erősen rövidített változata annak a dolgozatnak, melyet a szerző 1970. november 26-án az MTA Középkori Munkabizottsága ülésén „*Emese álma*” címmel felolvasott. [A közmondás értelme: ha nem is igaz, jól van kitalálva.]

DIE THONUZOBA — SAGE
(VERSUCH ZUR INTERPRETATION VON ZWEI ZEILEN
DES JANUS PANNONIUS)

von László Szegfű

Der Verfasser trachtet durch Deutung zweier Zeilen des Janus PANNONIUS die Umstände des Todes des Herzogs Imre (Emmerich), Sohn von István (Stephan) I. zu ergründen. Seines Erachtens ist das in dem Bericht der „*Annales Hildesheimenses*“ erwähnte Wort *aper* (Wild-Éber) nicht auf ein Tier, sondern auf den Petscheneger—Stammeshauptling Thonuzoba (Eber) zu beziehen.

Thonuzoba ist das Oberhaupt der Sippe Tacun-Moglout (oder einer weiteren gesellschaftlichen Gruppenansammlung), aus der die Gattin des Herzogs Vazul stammte (der wahrscheinlich der Schwiegervater Vazuls war).

Thonuzoba hatte Herzog Imre getötet, um Vazul zur Herrschaft zu verhelfen. Sein Plan war nicht von Erfolg begleitet: er und auch Vazul fielen den Repressalien Stephan I. zum Opfer. Erst den Kindern Vazuls gelang es nach anderthalb Jahrzehnten, zur Zeit des Heidenaufstandes unter Vata, den Thron zu erobern.

Der Verfasser meint, dieses Ereignis dürfte auch bis zum 13. Jahrhundert nicht in Vergessenheit geraten sein, als das Werk des Meisters P. „*Gesta Hungarorum*“ entstand, es ist aber auch nicht ausgeschlossen, dass es auch dem im 15. Jahrhundert lebenden Janus PANNONIUS bekannt war.

ПРЕДАНИЕ О ТОНУЗОБЕ
(Попытка толкования две строки Януса Паннониуса)

Ласло Сегфью

Автор, толкуя две строки Януса Паннониуса, ищет ответ на вопрос об обстоятельствах смерти князя Имре, сына Иштвана Первого. По его мнению причиной смерти князя был не упоминаемый в *Annales Hildesheimenses* (*aper* — лат. *aper* = кабан), а Тонузоба (Кабан) — предводитель печенежского племени.

Тонузоба был вождем рода Tacun—Moglout, из которого происходила жена князя Вазула (вероятно он был тестем Вазула). Он убил князя Имре с той целью, чтобы Вазул мог захватить власть. Но его планы не осуществились: и он, и Вазул стали жертвами расправы Иштвана Первого. Только через 15 лет пришли к власти сыновья Вазула во время языческого бунта Ваты.

Автором предполагается, что эту историю не забыли и в 13-ом веке, когда возникла *Gesta Hungarorum* летописца П., но возможно, что даже живший в 15-ом веке Янус Паннониус знал это предание о Тонузобе.